Greşeli de traducere

3.1. Greşeli datorate confuziei formelor. Greşelile prezentate în acest paragraf au ca punct de plecare confuzii pe baze formale care, în mod inerent, au consecinţe în plan semantic. Majoritatea acestor carenţe provine, în principal, din neconsultarea (cu consecvenţă) a altor versiuni româneşti sau străine, sau din neluarea acestora în consideraţie, pe fondul unor cunoştinţe de slavonă aflate sub nivelul celor cerute pentru o asemenea întreprindere (dacă nu cumva slabele cunoştinţe aparţineau unor revizori prea obişnuiţi cu intervenţiile în texte)[1]. Cu toate acestea, trebuie menţionat faptul că există destul de multe situaţii care - fără a întîmpina dificultăţi în a fi aici încadrate -, prin caracteristicile lor, arată că, în procesul de traducere, precum şi în cel de revizie, forţa de coerciţie a textului sau textelor model poate slăbi semnificativ faţă de capacităţile şi nevoile de interpretare pe care traducătorul sau revizorul le pot încerca în anumite momente. De aceea, cu toate că, formal, aceasta ar putea fi o categorie destul de bogată, analizele atente ridică semne de întrebare asupra unora dintre situaţiile ce pot fi înşirate în acest loc.

3.1.1. Prin: „Ce cum *înşelatu-vă* voi a ispiti Duhulu Domnului?" (CB, FA 5, 9), CB face o confuzie, după cum o atestă şi celelate versiuni româneşti: „Ce cum *vă grăit* a ispiti Duhul Domnului?" (CP), „Ce e de *v-aţi tocmit* între voi" (NTB), „Pentru ce *s-au tocmit* între voi" (BB), dar şi textele latin şi grecesc: „Quid est quod convenit vobis tentare", respectiv: τί ὅτι συνεφωνήθη ὑμῖν πειράσαι... . Confuzia din CB se referă la două verbe (situaţia cel mai des întîlnită în acest texte), şi anume: vsl. **сълъгасисѧ** este tratat ca o formă a verbului **съл҃гати** 'mentiri' şi nu a verbului **съл҃агати** 'componere', cum este, de fapt. Mult mai rar, acest tip de confuzie apare şi în CP: *delucreaze-mi* (CP, FA 13,2), faţă de *despărţiţi-mi* (CB), *aleageţi* (NTB), *osebiţi* (BB). Probabil că imperativul **ѧ҆ѣлитеми**, care aparţine vb. **ѧ҆ѣлити** 'μερίζειν, dividere' a fost considerat ca aparţinînd vb. **ѧ҆ѣлати** 'ἐργάξεσθαι, πράττειν, laborare'[2].

3.1.2. În acelaşi mod se interpretează şi situaţiile care apar sub FA 13, 27 şi sub FA 21, 4. În prima dintre acestea, *nu-l înţeleaseră* din CB, faţă de: *nu-l cunoscură* (CP), pare a rezulta de pe urma unei confuzii prin intermediul formei **неразѹмѣвше** 'ignorare', a vsl. **разѹмѣвати** 'intelligere' cu vsl. **разѹмѣти** 'cognoscere'. Verbul *a cunoaşte* precedat de negaţie este utilizat în NTB şi BB. În cealaltă situaţie, vsl. **и҆ ѡ҆бр҃ѣтше ѹ҆ченіки** 'inventis autem discipulis' (FA 21, 4), este redat în CB prin: „şi dintru aflăm ucenici"[3]. Cauza pare a sta în confuzia verbului **ѡ҆бр҃ѣсти** 'invenire' cu o construcţie **из** 'ex' + **ѡ҆бр҃ѣсти** 'invenire'. De asemenea, în *vîrriră-se* (CB, *Iuda*, 4), *afară ziseră* (CP), (de data aceasta corect în CB), unde Coresi face o analiză inutilă şi incorectă a vsl. **вънр҃ше**, în **вънъ** 'foras' + **рєшти**.

3.1.3. Asemănător stau lucrurile în FA 19, 36, unde fragmentul evidenţiat din: „oportet vos sedatos esse et *nihil temere agere*" este redat în CV prin: „nemică spre sărire se nu faceţi", în CP prin: „nemică nu sărireţi a face", în vreme ce în CB neînţelegerea merge mai departe, traducîndu-se prin: „nimică spre spunere a face". Traducerea gr. μηδὲν προπετὲς πράσσειν este corectă în textul slavon: **ничтоже наскаканіе творити**, iar greşelile celor două traduceri au cauze diferite. Traducerea din CP ar putea fi considerată aproximativ corectă, redînd printr-o imagine foarte concretă ideea de acţiune precipitată. Traducerea din CB, total deplasată, se datorează unei greşeli de copiere a textului slavon, în care, în loc de **наскаканиє** 'ἐπιπηδᾶν, insilire' apare **наскаданиє**.

3.1.4. Pe aceeaşi linie, o confuzie care ar oferi indicii şi asupra felului în care era lecţionat textul se înregistrează în CB (FA 21, 23) „rugăciune aibîndu *usebi*", „rrugăciuri au *de sinre*" (CV), „rugăciuni au *de sine*" (CP). Lectura neatentă aparţine celui care a scris CB, şi care nu a observat limita dintre textul slavon şi cel românesc, o succesiune precum **wсєвѣ** fiind considerată un verb românesc şi nu un pronume slav precedat de prepoziţie. Că este vorba despre o neînţelegere a celui care a scris textul o arată şi implicarea conştientă confirmată prin modificarea fonetică de la iniţială, prin care forma este adusă la cerinţele normei traducătorului sau revizorului.

3.1.5. Variantele din CB şi CV: „abia *aleasemu* marginea" (FA 27, 8), doar aparent concordante cu NTB şi BB: „şi abia trecînd pe lîngă ia", respectiv: „şi abia abătîndu-ne de la ea", par a se revendica de la o formă

[1] Faptul că indicaţiile tipiconale, spre exemplu, care apar în textele vechi, sînt scrise în slavonă nu arată neapărat că preoţii ştiau slavonă, ci că se presupunea că ştiau *măcar atît*, încît să se descurce cu cîteva prepoziţii, slove cu valoare cifrică şi forme prescurtate.

[2] Cazul acesta, alături de faptul că textul slavon intercalat este destul de „afectat" din punct de vedere gramatical, ar putea indica foarte bine că autorul CB este şi cel care a intercalat textul slavon.

[3] În celelalte texte comparate, cu toate diferenţele care apar, segmentul este redat corect: „Şi aflămu acie ucenici" (CV), „Şi aflăm ucinici" (CP), „Şi aflînd ucenicii" (NTB), „Şi aflînd ucenici" (BB).

BDD-B2-14 © 2005 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.9.171 (2026-09-12 05:24:55 UTC)

verbală a vsl. **избирѧти** ‘ἐκλέγειν, eligere’[4]. În mod cert, prin: „abia *înfrînse* la margine", Coresi redă vsl. **избити**, care sugerează destul de îngust ceea ce apare în textul grecesc: μόλις τε παραλεγόμενοι αὐτὴν. Verbul grecesc se referea la o deplasare razantă, aproape prin fricţiune, ceea ce îndreptăţeşte opţiunea coresiană, cel puţin în raport cu cele din CB şi CV. Pe de altă parte, însă, felul în care este redată acţiunea în BB, ca o abatere, ar putea conduce la acceptarea soluţiei CB şi CV. Cu toate acestea, un astfel de acord este serios împiedicat de un principiu. În diferite grade, traducerile unui text, eventual separate sub aspect temporal între ele, pot prezenta felurite abateri de la un anumit punct de referinţă (în cazul nostru, textul grecesc). În urma unor procese petrecute la nivel mental, şi care pot fi presupuse pentru fiecare traducător şi revizor, fiecare versiune ajunge să exprime un şir de hotărîri, încărcate cu mai mult sau mai puţin discernămînt şi rezultînd din anumite cantităţi de intuiţie şi cunoaştere. Chiar dacă CB şi CV, pe de o parte, şi BB, de cealaltă, ar avea ceva în comun (ceea ce nu este cazul), ar fi o eroare să se accepte o abatere într-o direcţie (CB şi CV), operîndu-se apoi un corectiv prin intermediul altei abateri, aparent în aceeaşi direcţie, dar de grad diferit. Aceste texte nu constituie un tot şi nu sînt create în limba română, de aceea nu pot fi astfel corelate. Nu este, însă, mai puţin adevărat că, cu foarte mare prudenţă, ele pot servi pentru a analiza valenţele semantice pe care limba română le poate dezvolta plecînd din acelaşi punct. De asemenea, analiza lor oferă informaţii asupra evoluţiei în română a diferitelor concepte, împreună cu formele sub care acestea apar, în relaţie cu rolul pe care traducerea l-a avut în cadrul acestui proces.

3.1.6. Este dificil de arătat dacă este vorba despre o greşeală de traducere datorată confuziei formelor şi amplificată de lipsa unei părţi a textului sau despre pătrunderea unui sens mai vechi, din slavonă în română, în segmentul care apare la sfîrşitul versetului din *1P* 3, 1: „cu viaţa fără-cuvintelor *prădatu* fi-va" (CB), „ci viaţa, fără cuvîntu, *vînratu* la credinţă fi-va" (CV), „fără cuvînt *prădat* fi-va" (CP) unde, este probabil ca, în loc de **плѣнити** ‘αἰχμαλωτίζειν, captivum abducere’[5], să se fi înţeles **плѣнъ** ‘προνομή, praeda’. Vsl. **придати**, însă, avea sensul ‘ἐπιτιθέναι, addere’, ceea ce a permis dezvoltarea nucleului de sens ‘a convinge printr-o formă de coerciţie întemeiată pe o acţiune paşnică dar constantă şi irefutabilă ca rezultat’. Exemplul este relevant în cadrul discuţiei care priveşte relaţia dintre calcul semantic (nu neapărat produs din interacţiunea cu limbile slave vii, posibil şi în chiar cadrul actului traducerii), opţiunea unui traducător (ipoteză mai puţin convingătoare şi care ar cere demonstrarea tezei conform căreia aceste traduceri pornesc de la un singur traducător, ceea ce ar putea însemna şi că, pe unele porţiuni, revizorii erau total incompetenţi ori neinteresaţi în a căuta şi a găsi noi soluţii) şi greşeala de traducere. Deşi ultima ipoteză este plauzibilă, ea nu poate prevala asupra celei care încearcă să arate că textul a fost tradus între limitele corectitudinii de sens, doar orientarea prin anumite nuanţe fiind cea care, astăzi, poate uşor surprinde. În opinia noastră, termenul slavon aici utilizat a determinat hotărîtor cursul traducerii acestui segment, prin întrebuinţarea corespondentului împrumutat sau moştenit, sensul pe care *a prăda* sau *a vîna* îl capătă astfel fiind ‘a fi copleşit’, ‘a fi supus unei acţiuni peruasive irezistibile’. Echivalarea din CV, foarte preţioasă, este şi un indiciu asupra acestei direcţii în care s-a mers cu înţelegerea textului biblic. Oricum, metafora din *Epistolă* era în măsură să ridice probleme de înţelegere, ea fiind mai curînd una care încifra şi nu una care dezvăluia gîndul autorului.

3.1.7. O parte a versetului 13 din *Epistola* lui Iuda apare redată, în CB, prin: „Undele fricoase ale mariei aspumîndu ale sale răcori". Acelaşi segment apare în CP astfel: „Valurile sfereape aspumînd a sa răceală".

[4] Rom. *a alege* (< lat. *allegere*) (pentru etimologie, valori şi atestări vezi PEW sv *aleg*, CDDE, DLR, DER, TRDW sv *alege*), alături de sensurile cu care, de obicei, apare în secolul al XX-lea, avea în limba română şi sensul ‘separare’, care apare la comparaţia dintre: „Fu amu pîră ca *să împarţă-se* de sineş" (CB, FA 15, 39), „Fură amu în pîră ca ***să se aleagă*** ei a dinşi ei" (CP), Acest sens apare astăzi, mai rar, regional, sau în expresii (forme care, în sine, reprezintă elemente conservatoare), precum „a alege grîul de neghină". Trecerile între sensul ‘separare’ şi ‘alegere’ şi fixarea uzului pe acest sens au fost înlesnite şi de întrebuinţarea verbului şi a substantivului în contexte precum: „*aleaseră* bărbaţi" (CB, CP, FA 15, 22), „e Pavel *alease* Sila" (CB, CP, FA 15, 40), „Au nu Dumnezeu *alease* mişeii lumiei bogaţiloru întru credinţă" (CB, CP, *Iac*. 2, 5), unde ‘separarea’ de ceilalţi se face în vederea unui scop, a extragerii celui separat, din rîndul mulţimii din care a fost ales. Avînd în vedere cele de mai sus, traducerea comună CB şi CV nu poate fi respinsă categoric. Aceasta este una din acele situaţii, nu foarte frecvente, dar reperabile la nivelul traducerilor în general, în care cercetătorul imparţial, lipsit de orice prejudecăţi şi nesituat în perspectiva traducătorului, nu se poate pronunţa în mod peremptoriu pentru nici una dintre ipotezele posibile: fie, pe fondul unei flagrante neînţelegeri a repectivului segment de text, traducătorul a nimerit un termen care nu este complet nepotrivit cu contextul, fie traducătorul a interpretat alegînd o altă direcţie formală sau de sens, dar care nu este perfect conformă cu ceea ce, de fapt, în respectivul punct precis al textului, era de tradus.

[5] Este o metaforă pentru a reda un sens mai delicat. Întregul verset, după Segond, este acesta: „Femmes, que chacune soit de même soumise à son mari, afin que, si quelques-uns n'obeissent point à la parole, ils soient gagnés sans parole *par la conduite de leur femme*", din care ultima parte, marcată aici, nu apare în textul slavon şi nici în cele româneşti.

BDD-B2-14 © 2005 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.9.171 (2026-09-12 05:24:55 UTC)

Textul slavon, care avea de redat gr. κύματα ἄγρια θαλάσσης ἐπαφρίζοντα τὰς ἑαυτῶν αἰσχύνας, adică 'fluctus feri maris despumantes suas confusiones', conţine: **вълни свѣрѣпи морѣ выспѣнѣѭщѫ своѫ стꙋди**. Trecînd peste deosebirea *unde* / *valuri*, se remarcă împrumutul *sfereape,* din CP, un posibil cultism, neasumat de textele secolului al XVII-lea: „Valurile mării groaznici, aspumîndu-şi necurăţiile lor" (NTB), „Valuri sălbatece ale mării, spumegînd ale lor ruşini" (BB). Termenul corespunzător din CB s-ar putea datora unei greşeli, lesne de pus pe seama unui copist neatent: *fricoase* pentru *furioase*, vsl. **свирѣпъ** avînd sensurile 'ἄγριος, ferus', 'saveus', dar nu trebuie eliminată posibilitatea ca el să rezulte din confuzia cu un adverb, vsl. **свирѣпѣ** 'ferociter'. Oricum, partea aceasta a versetului rămîne lipsită de un sens acceptabil. Ultimul termen al citatului, concordant în primele două versiuni, pe de o parte, şi în următoarele două, pe de altă parte, se arată greşit, în primul caz, la compararea cu versiunile străine. Consultarea unei versiuni, greceşti, latine, sau maghiare ar fi dus la evitarea confuziei. Din păcate, astfel de confuzii se înregistrează şi, de obicei, sînt favorizate de faptul că termenul fals nu este total nepotrivit sintagmei în care intră sau chiar contextului[6]. Traducerea preotului şi cea a diaconului au fost generate de confuzia vsl. **стꙋдъ** 'αἰσχύνη, pudor' dar şi 'ἀναισχυντία, impudentia, confusio' cu omonimul său, care avea sensul 'frigus'.

3.1.8. O deosebire de atitudine, aparent datorată unor dificultăţi de traducere, apare în FA 16, 16, unde, în CB se găseşte: „duh *dumesticu*" faţă de „duh *pitliv*", din CP, pentru vsl. **питливи** formă a adjectivului **питоньскъ** 'spiritu divinatorio', confundat în CB cu **питомикъ** 'alumnus'. Este posibil ca în această sferă să fi intrat, la nivelul sugestiei, vsl. **питати** 'alere, educare', **питва** 'δοκή, convivium'. Textele NTB şi BB prezintă, împreună, „duh pitliv", primul dintre acestea, utilizator al procedeului glosării, va nota pe margine: „Pitliv iaste porecla lui Apolo, carele era dumnezeul păgînilor, carele da răspunsu celora ce-l cerea, carele era şi într-această fetişoară".

3.1.9. Ultima parte din FA 20, 15, unde se spune: „Et inde navigantes, sequenti die venimus contra Chium, et alia applicuimus Samum, et sequenti die venimus Miletum" apare în textele secolului al XVI-lea după cum urmează: „întru ceaia ce e acmu venimu întru Milit" (CB), „în ciaia ce era ainte viremu întru Militiia" (CV), „întru stătutul vinem întru Milit" (CP), ceea ce în textul slavon are drept corespondent: **въ настоѫштѫи пріидохом**. După cum se observă, segmentul evidenţiat este propriu fiecărei traduceri româneşti. În mod limpede, Coresi este cel care se îndepărtează cel mai mult de la sensul textului biblic deşi, aparent, traducerea sa poate fi echivalată cu cea din CB. Ceea ce era de tradus apare în textul grecesc prin τῇ δὲ ἐχομένῃ. Probabil că se ajunge aici întrucît, neînţelegîndu-se că este vorba despre vsl. **настоѫти** 'imminere', în CB se face confuzia cu o formă a verbului **настати** 'adstare, adesse', sau **наставѫти** 'adesse' în CV cu un derivat de la **наставлѫти**, 'instituere', al cărui corespondent nominal era **наставлѥние** 'principatus', iar în CP probabil că termenul suferă o analiză care, pe baza radicalului **сто-** şi a prefixului **на-**, a putut conduce către abstractul utilizat.

3.1.10. Partea a doua a versetului 22, din FA 17, apare în textul latin sub forma: „Viri Athenienses, per omnia quasi superstitiosiores vos video", ceea ce, în textul slavon, apare astfel: **мѫжіи атинеистии, повѣсемъ ѩко ѵѣдожаиши вызр**, iar în cel grecesc astfel: ἄνδρες Ἀθηναῖοι, κατὰ πάντα ὡς δεισιδαιμονεστέρους ὑμᾶς θεωρῶ. Textele secolului al XVI-lea redau segmentul astfel: „Bărbaţi atineeşti, pre tot ca mai *măestri* vă văzu;" (CB), „Bărbaţii atineeşti, prespe tot ca *deşertaţi* vă văz;" (CP), ceea ce diferă sensibil de traducerile secolului următor: „Bărbaţi atineani, preste toate văz pre voi mai cinstitori dumnezeilor" (NTB), respectiv: „Bărbaţi athinei, întru toate mai temători de Dumnezău pre voi văz" (BB)[7]. Dubla problemă a primelor două traduceri derivă din termenul slavon **ѵѣдожаиши**, care trebuia să poarte valoarea 'superstitiosus'. Nu mereu uzurile pe care le avea termenul în slavonă aduceau cu sine, pe deplin, sensul cerut de textul grecesc. Diferenţa dintre CB şi CP, deşi fundamentală, nu scoate nici una dintre versiuni de sub imperiul greşelii. În slavonă existau doi termeni, destul de asemănători: **ѵѫдожьнъ** 'artificialis,

[6] Această categorie de accidente este foarte relevantă în ceea ce priveşte modul de a gîndi al traducătorilor şi revizorilor, în general. Conştiinţa existenţei posibilităţii de a rata vreun sens, precum şi cea a incongruenţelor semantice dintre limbi (doi termeni echivalenţi pot avea, în propriile limbi, datorită contextului şi a uzului, capacităţi diferite de a actualiza variatele sensuri pe care le poartă, sau de a genera, într-un context dat, un anumit sens) face, uneori, ca traducătorul şi revizorul să fie hiperatent şi excesiv de înclinat spre a găsi sensuri dincolo de cele evidente, şi care le par acestora doar aparente, ori de-a dreptul capcane ale traducerii. Fireşte, naivitatea în sens invers provoacă, şi aceasta, destule victime.

[7] Ca traduceri, ultimele două sînt, aşadar, valide; poate mai potrivit apare „întru toate", din BB, faţă de „preste toate", din (NTB), fără, însă, ca acesta din urmă să fie nepotrivit. Perechea *cinstitori* / *temători* este, şi ea, acceptabilă, primul termen fiind, probabil, mai cuprinzător, cel de-al doilea fiind îngust supus textului grecesc.

BDD-B2-14 © 2005 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.9.171 (2026-09-12 05:24:55 UTC)

ambidexter, superstitiosus, δεισιδαίμων', şi **хждождвъ** 'peritus'. Astfel că, în CB se traduce termenul corect, dar luînd de la acesta alt sens decît cel pentru care cuvîntul fusese utilizat în context, în vreme ce, în CP, se traduce un alt cuvînt decît cel de la care se revendică forma din text[8].

3.1.11. Porţiunile de text biblic în care amprenta mentală a mediului şi a autorului impregnează cu putere textul, pe fondul unor diferenţe culturale sensibile între limba în care a fost gîndit textul şi cele în care acesta a fost apoi tradus, sînt locuri în care, frecvent, apar neînţelegeri. O încurcătură de oarecari proporţii apare sub *1P* 2, 4, unde se traduce **къ немоу҃ приходеще камени живоу҃** 'ad quem accedentes, lapidem vivum', prin „către elu cine vine pietriei viu" (CB). Traducerea din CV „către elu cine vinre, pietriei vii", din CP: „apropiaţi-vă de el, piatră vie", precum cele din NTB: „La carele venindu la piatra cea vie" şi din BB: „Către carele apropiindu-vă, care e piatra cea vie" se apropie de sensul biblic. Prima traducere, însă, arată că actul acesta se făcea fără a avea o viziune măcar asupra versetului. Formele din textul slavon au fost traduse pe rînd, imperativul a fost tratat precum un abstract nominal şi redat propoziţional (soluţie comună CB şi CV) şi, deşi substantivul este corect tradus în principiu (dativul singular al substantivului **камы**, capcană ocolită în CP), nu s-a înţeles că acesta se corela cu pronumele. Alături de redarea fidelă a cazului, diferenţa de gen pentru **камы** (feminin în română, dar masculin în slavonă) a făcut ca Bratul, care a crezut că adjectivul **живъ** - al cărui gen nu a mai fost nevoit să-l schimbe - se referă la *elu* şi, în consecinţă, să acorde cele două elemente, fapt evitat în CV.

3.1.12. O greşeală datorată unei confuzii mai complexe, petrecute la nivelul formei, este răspunzătoare pentru traducerile divergente din *Sp. la **1Ioan*** 322/7-8 (CB), 188/10-11 (CP): „spune amu *de a aleage* frica şi dragostea", „arătă amu *den toate chipurele* frica şi iubovul". Elementele subliniate încearcă să traducă, de fapt, vsl. **различи**. Această formă a fost considerată de Bratul ca aparţinînd verbului **различати** 'distinguere' (ceea ce este corect), iar sensul de aici putea fi redat în limba română veche prin *a alege*. Greşeala diaconului Coresi constă în asimilarea formei din text cu adverbul **различѣ** 'διαφόρως, vario modo', sens care se putea reda prin locuţiuni formate în jurul substantivului *chip*.

3.1.13. Nici traducătorul slav nu este ferit de asemenea confuzii. O confuzie din cele mai interesante, cu urmări serioase în planul înţelegerii textului, deoarece astfel apar practic două texte complet diferite, dotate cu înţeles, dar avînd în centru (şi generînd, totodată) concepţii diferite, se înregistrează în *Iac*. 4, 5. Cele trei texte ale secolului al XVI-lea prezintă următoarele traduceri: „Au pare-vă că întru deşertu Scriptura grăiaşte: «*Către rîvne deşideră duhul ce sălăşui întru noi*»?" (CB); „Au pare-vă că în deşerrtu scriptura grăiaşte; *către zavistu jeluiaşte duhul cela ce sălăşuiaşte întru voi*?" (CV), „Au vă pare că în deşert grăiaşte Scriptura *către zavist că jeluiaşte duhul ce se sălăşuiaşte întru voi*?" (CP). Deşi, din punct de vedere al sensului, nu există deosebiri însemnate între cele trei texte, iar, în ceea ce priveşte cuvintele utilizate chiar, diferenţele sînt aproape minime, atrage atenţia faptul că, la verificarea textului care a fost astfel tradus, acesta corespunde doar formal cu ceea ce se află în versiunile greacă şi latină. Fragmentul subliniat redă vsl.: **къ зависти вьжделѣетъ дъхъ иже вьсѣлисѣ вь ни**. Deşi termenii centrali ai fragmenului în discuţie, **вьжделѣти** 'ἐπιθυμεῖν, desiderare' şi **завистъ** 'φθόνος, invidia' corespund întocmai celor utilizaţi în *Vulgata*, deosebirea de sens dintre versiunile greacă şi latină, pe de o parte, şi slavonă, de cealaltă, rămîne esenţială. Cele două texte prezintă versetul respectiv după cum urmează: ἢ δοκεῖτε ὅτι κενῶς ἡ γραφὴ λέγει · **πρὸς φθόνον ἐπιποθεῖ τὸ πνεῦμα ὃ κατῴκισεν ἐν ἡμῖν**, „Aut putatis quia inaniter Scriptura dicat: «*Ad invidiam concupiscit Spiritus, qui inhabitat in nobis*?"». Urmînd alte texte decît cel slavon, textele secolului următor vor traduce: „Au pare-vă că în deşărt grăiaşte Scriptura, spre urgie să pleacă duhul ce viiază întru noi?" (NTB)[9], respectiv: „Au vă să pare că în deşert grăiaştre scriptura: «Spre zavistie pohteaşte duhul carele au lăcuit întru noi?»" (BB).

Ca principală cauză a greşelii se poate identifica echivalarea automată şi formală a prepoziţiilor. Gr. πρὸς, ce-i drept, avea drept corespondent vsl. **къ**, dar rom. *către* trebuia să aibă nu valoarea 'către' indicînd direcţia, ci pe aceea de indice modal care, împreună cu substantivul să alcătuiască un intensificator de tipul

[8] Este de notat că, transcriind textul slavon, copistul CB înlocuieşte **ѫ** cu **ъ**, operînd o echivalare pe baza aceleia dintre sunetele reprezentate de cele două semne în contemporaneitatea sa. De altfel, la acest nivel se petrec multe asemenea „echivalări", unele dintre acestea fiind surse pentru noi confuzii, toate la un loc reflectînd nivelul de pregătire al scriptorilor.

[9] Datorită utilizării subst. *urgie*, este greu de spus cît au înţeles din text cei care l-au tradus şi revizuit. Datorită, însă, semnelor de punctuaţie utilizate şi neutilizate, se poate spune că editorii secolului al XX-lea nu au înţeles acest verset (fie şi dacă se crede că nu s-au împovărat cu răspunderea unei segmentări care să conducă spre un sens); dar nu rămîn singurii.

BDD-B2-14 © 2005 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.9.171 (2026-09-12 05:24:55 UTC)

'enorm'. Mai potrivit este *rîvnă* decît *zavist*, deşi cele două aveau comună porţiunea de sens care interesează aici.

Este greu de spus dacă traducătorul textului slavon, care, din punct de vedere formal - ca şi traducătorii români, de altfel -, a oferit o traducere aproape fără cusur, a înţeles realmente sensul textului. Ceea ce se poate spune cu siguranţă este că traducătorii români, nici cei din secolul al XX-lea, nu au înţeles acest fragment[10] sau, cel puţin, nu oferă o traducere corespunzătoare textului grecesc. Ceea ce a putut favoriza greşeala a fost faptul că termenii aleşi, prin semantismul lor, invitau - după cum s-a văzut - către o astfel de interpretare. O altă circumstanţă favorizantă a fost lipsa de exprimare a subiectului (în B.Ort. se confundă acest subiect, izolîndu-se şi evidenţiindu-se astfel ceea ce, în realitate, este complementul direct) şi posibilitatea (datorită construcţiei frazei) ca acesta să fie confundat cu obiectul direct. Acest ultim factor a însemnat, de fapt, lipsa posibilităţii de verificare, ori de înţelegere a textului rezultat prin traducere, fapt care se încearcă a fi remediat în B.magh. unde se dă pentru porţiunea respectivă: „Féltekenyen szereti (Isten) a lelket", iar în Segond, chiar se traduce: „C'est avec jalousie que Dieu chérit l'Esprit qu'il a fait habiter en nous"[11].

3.1.14. Alături de precedentul stă şi cazul la care participă ambii traducători: atît cel slav, cît şi cel român. Contextul „Atinii toţi ceia ce venia striinii, nece întru ceva aimintre şi *deşerta-se alegîndu* a grăi ceva sau se auză noita" (CB, FA 17, 21)[12] reprezintă, prin cele două elemente subliniate, un caz de înţelegere (sau de redare) destul de aproximativă. Alegerea celor două elemente subliniate, care au a traduce vsl. **пражнѣахѫсѧ разѣѣ**, poate evidenţia efortul traducătorului de a reda nişte sensuri, calea pe care acesta încearcă să o facă urmînd îndeaproape textul tradus. În comparaţie cu alte situaţii, pe care traducătorul se dovedeşte a fi stăpîn, astfel de exemple demonstrează mai degrabă lipsa obedienţei, în contextul în care revenirea la original era un procedeu uzitat în situaţii dificile. Traducătorul român, însă, a ajuns în această situaţie deoarece s-a făcut o confuzie de sens la traducerea din greacă în slavonă. Ceea ce era de tradus era următorul conţinut: „Athenienses autem omnes et advenae hospites ad nihil aliud *vacabant* nisi aut dicere aut audire aliquid novi". Termenul subliniat este redat în versiunea grecească prin ηὐκαίρουν. Mai trebuie spus că *aliquid novi* este redat în aceeaşi versiune prin τι καινότερον. În situaţia dată, traducătorul va reda gr. εὐκαιρέω 'avoir du temps, du loisir, avoir le temps du' prin vsl. **праздьнити** 'κενούν, evacuare', cu un verb a cărui rădăcină conţine **праздьнъ** (adj.) 'vacuus'; (subst.) 'otium'. Soluţia nu lasă traducătorului român o cale de opţiune[13]. În limba română, însă, vsl. **разѣ** 'praeter' a fost confundat cu o formă a verbului **разѣѣсти** 'separare', confuzie care aparţine traducătorului român.

3.1.15. O greşeală cu rădăcini adînci, de care versiunile care nu fac apel la textul ebraic al *Vechiului Testament* nu pot scăpa, apare sub FA 2, 24. Acest verset cuprinde „Ce-l Dumnezeu-l învise, dezlegă-lu din *durerea morţii* lui" (CB), „Ce elu-l Dumnezeu învis[e] şi dezlegă *boala cu moartea* lui" şi redă **егоже бѣ въскрѣси раздрѣшь болѣзны съ мьрты его**. Dincolo de diferenţele care apar între traducerile româneşti, la nivelul primului termen al elementelor evidenţiate, datorate faptului că vsl. **болѣзнь** avea atît sensul 'dolor', cît şi 'morbus', este de evidenţiat că traducerea slavonă urmează gr. τὰς ὠδῖας τοῦ θανάτου 'dolentibus mortis'. Abaterea pleacă de la versiunea grecească, unde s-a utilizat ὠδίς care avea sensul 'douleur de l'enfantement'. În Liddell & Scott (sv) se face referire la acest verset şi se arată că traducerea din greacă se datorează confuziei dintre ebr. *hēbel* 'pang' şi *hĕbel* 'cord', petrecută, foarte probabil, la traducerea *Psalmilor*, şi anume 18, 6 şi 116, 3, unde apare ὠ δῖνες θανάτου ᾅδου 'the bonds of death'[14]. Este posibil

[10] Vezi B. Ort., unde apare foarte explicit: „Sau vi se pare că Scriptura grăieşte în deşert? Duhul, care sălăşuieşte în noi, ne pofteşte spre zavistie?". O menţiune specială, care trebuie reluată în numeroase situaţii, merită versiunea *Noului Testament* revizuită, redactată şi comentată de Bartolomeu Valeriu Anania, unde apare: „Sau vi se pare că-n deşert grăieşte Scriptura: Spre invidie tinde duhul pe care El l-a sălăşuit întru noi?". Vezi şi N.T. Cath: „Sau vi se pare că în vânt zice Scriptura: «Cu gelozie iubeşte Spiritul care locuieşte în noi»?", la subsolul paginii menţionîndu-se: „Alţi autori traduc «pe care l-a făcut să locuiască în noi»".

[11] Vezi şi B.Jer., unde, alături de o traducere aproape identică, se susţine dificultatea identificării acestui citat.

[12] Traducerea din CP este identică, din punctul de vedere al termenilor utilizaţi, cu cea din CB.

[13] Traducerile secolului următor, avînd alte repere, vor prezenta în acest loc: „Că atineanii toţi şi nemearnicii şi streinii nu era cuprinşi într-altă nemică, fără numai să zică şi să auză ceva de nou" (NTB), „Iată athineii toţi, şi streinii ceia ce veniia, la nemică alta îşi pierdea vreamea, fără numai a zice căte ceva şi a auzi mai nou" (BB).

[14] În N.T. engl. apare „the pangs of death", cu specificaţia „Some witnesses read *of Hades*". Este interesant faptul că B. Jer. traduce prin „les lacets de la mort" (Ps. 116, 3), iar în Ps. 18, 6 se vorbeşte despre „les filets de Shéol" şi despre „les pièges de la mort", în vreme ce, în FA 2, 24 apare „des affres de l'Hadès". Mai atentă este traducerea din Segond „les liens de la mort", în vreme ce B.germ. prezintă „die Schmerzen des Todes". B.Ort. conţine: „Pe care Dumnezeu l-a înviat, dezlegînd durerile morţii", iar ediţia lui Bartolomeu Valeriu Anania nu scapă, nici ea, de această sintagmă.

BDD-B2-14 © 2005 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.9.171 (2026-09-12 05:24:55 UTC)

ca perpetuarea greşelii în ediţii de prestigiu, chiar cele care au verificat textul ebraic, să fi fost facilitată de valoarea 'a elibera, a absolvi', cu care s-a încărcat în mentalul, de asemenea în teologia creştină, termenul *a dezlega*.

3.1.16. Fragmentul de sub FA 25, 16: „*locu de răspunsu* priimi-va" (CB), în CP: „*loc de răspuns* să priimească", redînd **мѣсто отвѣта**, are nevoie de o discuţie în context. Versiunile secolului al XVI-lea redau conţinutul: „non est consuetudo Romanis donare aliquem hominem, priusquam is, qui accusatur, praesentes habeat accusatores locumque defendendi se ab accusatione accipiat" după cum urmează: „nu leagea rimleanilor să dea carevare om spre piiardere ainte pînă e neclevetitu naintea feaţeei vedea-ş-va vadnicii locu de răspunsu priimi-va de greşală la judeţu" (CB), „nu iaste năravu rimleanilor să dea cineva om spre perire ainte pînă clevetnicii înainte faţă să se vază de ce clevetesc loc de răspuns să priimească greşală spre judeţ" (CP). Cum se observă din versiunea latină, „locum defendendi", în versiunea grecească τόπον τε ἀπολογίας este o formă de exprimare pentru 'prilej; putinţa, posibilitatea de apărare'. La această traducere şi, probabil, interpretare (dacă nu cumva acesta a rămas pentru traducător şi pentru cititor un loc obscur), contribuie din plin compusul din textul slavon, care este un calc. Din punct de vedere formal, calcul este corect dar, la nivel semantic, îmbinarea nu reuşeşte să închege sensul de care era nevoie. Din acest exemplu, se observă că, precum în *Epistole*[15], anumite fragmente din *Fapte*, precum cel de mai sus, devin mai dificil de tradus datorită lipsei de exerciţiu a limbii în această direcţie. Este greu de spus dacă cel care a tradus din limba greacă nu a înţeles acest fragment[16]. Este cert, însă, că soluţia din textul slavon, în contextul în care acesta nu a putut fi înţeles, a generat greşeala din textul românesc, traducătorul român neavînd posibilităţi de opţiune. Calcul lexical de expresie, împreună cu sensul care a derivat de aici nu a putut reprezenta în limba română o structură dotată cu semnificaţiile pe care textul biblic le conţine în acest loc.

> Fragmentul de mai sus[17] ar putea fi considerat ca ţinînd de stilul juridic, un stil în care latina şi greaca erau extrem de exersate. Lipsa, atît în română, cît şi în slavonă, a altei legislaţii decît cea de obşte, întemeiată pe coduri primitive şi nescrise, a putut perpetua starea de nedezvoltare a unui limbaj lipsit de exerciţiu în construirea şi denumirea conceptelor abstracte (mai ales descrieri de procese efectuate de inculpat şi de justiţie), constituite în raţionamente coerent structurate sub forma unor legi. Consecinţa directă a fost vulnerabilitatea limbii în general la structuri care descriu abstracţii. Şansa şi superioritatea limbilor slave a fost dată de faptul că, prin traducerile slavone din limba greacă, adică dintr-o limbă matură, constituită, s-au putut crea acele structuri necesare dezvoltării unei asemenea limbi şi a unei asemenea gîndiri. Prin astfel de ilustrări, metafora cu privire la surse, pe care o făcea Luther, apare perfect justificată.

Pentru greşelile care nu se mai îndreaptă datorită diferitelor forţe inerţiale, vezi Th. Simensky, *Studii asupra Noului Testament şi a Septuagintei*, extras din „Luminătorul", Chişinău, 1936, p. 3.

[15] Probabil că acolo este mai evident, datorită abundenţei situaţiilor în care neînţelegerea textului conduce la traduceri din cele mai aberante. Spre deosebire de textele cu caracter de povestire a unor evenimente, *Epistolele* reprezintă nişte texte cu caracter cvasi-legislativ, vehiculînd numeroase concepte abstracte şi care utilizează, ca mijloc plastic, parabole care folosesc uneori un limbaj mai complex.

[16] Traducerile secolului al XVII-lea nu lămuresc această chestiune deoarece, cu siguranţă, autorii NTB traduc corect: „Cărora am răspunsu că nu iaste obiceaiul rimleanilor să dea pre vrun om la pierzare, pînă nu va avea mainte cel pîrît pîrîşii lui de faţă, pînă nu vor da şi lui loc să se îndereapte de vină", în vreme ce autorii BB, mai obedienţi faţă de textul grecesc, nu oferă certitudini: „Cătră carii am răspuns că nu iaste obiceaiu la rimleani să dăruiască pe vrun om la perire, pînă nu va avea cel ce să pîraşte de faţă pre pîrîş, şi loc de răspuns va lua pentru vină".

[17] Cf. şi „*fără tot răspunsul*, amu, fiindu aceaste" (FA 19, 36), în CP „*fără tot*, amu, *răspunsul*" redînd **бєз вѣсѣкого отвѣта**, adică „his contradici non possit".

BDD-B2-14 © 2005 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.9.171 (2026-09-12 05:24:55 UTC)